

FEMİNİST İKTİSAT: TOPLUMSAL CİNSİYET EŐİTLİĐİNE SEÇENEK BİR BAKIŞ

Prof. Dr. İrfan KALAYCI¹

ÖZET

Bu çalıőmada, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin doğal parçası olduğu öngörüsüyle, şiddet ve ayrımcılık sorunsalına *feminist iktisat (Fİ)* disiplini açısından yaklaőılmıştır. Burada, kadın hareketinin akademik bir ayağı olarak Fİ'nin, eril egemen düzenin iktisadi öğretisi olan neoklasik iktisada getirdiği eleőtiriler, yazına dayanılarak ortaya konulmaya çalıőılmıştır. Fİ bağlamında kalkınmanın ve yoksulluğun kadınsallaőtırılmasına da sorunsal gözüyle bakılmış ve kadının kenarda tutulduğu istihdam ve siyaset alanları belirlenmiştir. Bu alanlarda gerçek ayrımcılığa tabi tutulan ve bu yüzden eőitlikten, özgürlükten ve adaletten uzak kalan kadına, aynı şekilde, kota sistemiyle pozitif ayrımcılık yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Feminist İktisat, Toplumsal Cinsiyet EőitliĐi

FEMINIST ECONOMICS: AN ALTERNATIVE VIEW TO GENDER MAINSTREAMING

ABSTRACT

In this study, the problem of violence and discrimination was approached from the perspective of feminist economics (FE) discipline in anticipation that it was a natural part of gender inequality. Here criticisms of FE as an academic footstool of the women's movement in neoclassical economics, the economic doctrine of the masculine ruling order, have been tried to be put forward based on the literature. In the context of FE, the womenization of development and poverty have also been questioned, and the areas of employment and politics in which marginalized of women have been identified. It has been emphasized that positive discrimination should be done with the quota system in the same way for women who are subjected to genuine discrimination in these fields and thus far from equality, freedom and justice.

Key Words: Feminist Economics, Gender Mainstreaming

---

¹ İnönü Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, irfan.kalayci@inonu.edu.tr

GİRİŞ

Feminist iktisat (Fİ) disiplinin ana kaynağı “iktisat” değil, “feminizm”dir. Feminizmin² söylem (retorik) düzeydeki simgelerinden biri şudur: “*Talep etme – elde et!*” Bu söze gönderme yapan Rowbothom (1984-ç: 67), feminizmi, ‘*bir cins olarak ve ikinci sınıf muamele gören kadınların çıkarlarını savunan bir hareket*’ şeklinde tanımladıktan sonra, bu hareketin burjuva ve işçi sınıfı türlerine değinir. Ayrıca O, ‘*rahatlık neden yönetici sınıfın tekelinde olsun ki?*’ diye ısrarla sorarken, bu tekeli kimin kıracağını bilerek adres olarak sosyalizmi gösterir. Ancak, kadınların özgürlük hareketlerinin ne olduğu ve nasıl bir içerik alması gerektiği konusunda –kendi içinde bir birlik oluşturmayan- Marksizmin öncülerini (Engels, Lenin, vb.) tek başına başvuru noktası olarak görmenin anlamsızlığına da dikkat çeker.

Fİ, iktisatta kadın bakış açısını içeren, sorgulayan ve eril toplumsal cinsiyetçi yaklaşımıyla kadını ve deneyimlerini sınırlandırarak egemen ideoloji olduğunu yaygın bir şekilde kabul ettiren ana akım olarak Neoklasik iktisattan bir kopuşu ve ona karşı bir eleştiriyi sergiler. Postmodernizm ile feminizme yaslanan Fİ’ye, zorlama bir tanımlamayla, “*kadın iktisadı*” denirse, ayrımcılığa karşı olan feminizmin iddiası geçici olarak biraz askıya alınmış olabilir.

Feminist iktisatçıların eleştiri oklarını neoklasik iktisat yaklaşımına odaklamalarının nedeni, Serdaroğlu’nun (1997: 3, 7) vurguladığı gibi, bu yaklaşımın iktisat disiplininde egemen görüş haline gelmesi ve diğer yaklaşımları ikincilleştirerek, disiplinin sınırları dışına itmesidir:

“Kadın bakış açısı ve dolayısıyla feminizm öncelikle egemenlik ilişkilerine bir başkaldırıdır. Başkaldırı noktası, aydınlanma projesinin yöntembilimsel sınırlandırmaları (pozitivizm) çerçevesinde ‘farklılıklara saygı’, ‘farklı ama eşit’ düşünceleridir. Zira egemenlik, patriyarkal bir anlayışı imlemektedir. Bir başka neden, öncelikle neoklasik iktisat yaklaşımının eril egemenliğine payandalık eden bu patriyarkal anlayışların kurguladığı sınırları deşifre etmeyi ve şifreleri kırmayı amaçlamasıdır. Neoklasik iktisatçılar da bu eleştirileri, yine neoklasik iktisadın piyasa temelli anlayışları çerçevesinde ‘hükümsüz’ bırakmaya çalışmaktadırlar.”

Kadının marjinalleştirilmesi üzerinde yükselen “*babaerkil tekelcilik*” (patriarchal monopoly) ile “*iktisadi kalkınma*” arasında ilişki kuran Purkayastha’nın (1999), kurguladığı modelde, kadın ve erkek, çekirdek ailede (nuclear family) iki karar birimi vardır; buna göre, ataerkil tekelcilik, ev içinde elde edilen şu koşulların olduğu bir sistem olarak tanımlanacaktır:

- “i-Kadının (karının) piyasada ücretli çalışmadığı durumda piyasaya erişimi yoktur ve o ev ürünlerini üretecek bir ev kadını olarak aynen kalır.*
- ii-Evlilik piyasasında, boşanmaya izin verilmemesi gibi, bir çıkış engeli vardır.*
- iii-Evin malları ortaklaşa tüketildiği halde, karı, kocasının ayrıcalıklı tüketimi için ek hizmetler (ataerkil mallar) vermeye devam ederken, koca başarılı bir şekilde karısından rant sağlamış olur.”*

Öte yandan, Matsui, Suziki ve Ushio’ya (1999) göre, akademik anlamda Fİ, sektörel anlamda kadın ekonomisinin arka planında demografya, evliliğe doğru değişen davranışlar, kadın emeği katılımındaki büyüme ve mal varlığı hacmi bulunmaktadır

² Kısaca, “kadın haklarını genişletmeyi savunan öğretiyi” olarak bilinen ve daha birçok şekilde tanımlanan *feminizm*, Latince “kadın” anlamına gelen “femina” sözcüğünden türetilerek 1830’larda Fransızcaya girmiş ve yarım yüzyıl sonra İngilizcede benzeri karşılığı olan “*womanism*” (*kadıncılık*) kavramı elde edilmiştir.

1. FEMİNİZM VE FEMİNİST İKTİSAT (Fİ) DİSİPLİNİNİN GENEL ÇERÇEVESİ

Toplumsal cinsiyetçilik tartışmaları, mal ve can gaspına kadar giden ‘cinayet’ çağrıştırmacı öğeler içermektedir. O nedenle, ileri toplumlar kadın-erkek eşitsizliğini en aza indirecek, kadın-erkek eşitliğini en üst düzeye çıkaracak politikalar izlemişlerdir.

Bu politikalar bağlamında, Fİ, ‘iktisadi kadınsallaştırmak’, ‘kadın iktisadı’ ya da ‘kadın bilimi’ şeklinde bir ayrımcılığı ve egemenlik ilişkisini yeniden üretme tehdidinde bulunan, ‘kendini kanıtlama’ çabası olarak algılanabilir (Serdaroğlu ve Özkaplan, 1998: 341). Hele temel amaç, kadına ayrımcılıkla mücadelede odaklanmak ise, bu haklı bir kuşkuyu gündeme getirecektir. Aynı yazarların vurguladıkları gibi (a.k., 342), Fİ’nin hedefi ne salt daha fazla kadın iktisatçının yetiştirilmesi, ne kadın sorunlarına yoğunlaşmak, ne kadınların sınıfsal bir çözümleme temelinde ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulması, ne de ayrımcı bir anlayışla erkekleri (Amazonvari) dışlayan bir kadın iktisat disiplininin oluşturulmasıdır. Asıl hedefi, iktisadi, toplumsal cinsiyetçi baskısından kurtarıp hem kadın ve hem de erkek deneyimlerini –farklı toplumsal, kültürel, etnik, ırksal ve sınıfsal konumlarını da gözetenerek- içerebilecek bir düzeyde genişletilmesidir.

Modern kent yaşamıyla özdeşleştirilebilen sanayi toplumu, Mellor’a (1993: 25) göre, “kadınları, bir yanda iş, ticaret, politika ve kültürden oluşan kamusal dünya ile öbür yanda aile, cinsellik ve ev işinden oluşan özel dünya arasında bölünmüş durumda, toplumsal bakımdan şizofrenik bir hale getirdi.” Peki sonuç? Mellor’un saptadığı gibi; “erkekler özel dünyada kadınların hizmetiyle yaşarlarken kamusal dünyaya da egemendiler. Kadınlar kamusal dünyaya, yalnızca kendi özel dünyalarındaki sorumluluklarını reddederek –yani ‘fahri erkekler’ olarak- giriyorlardı.”

Özel dünyayla kamusal dünya arasında bağın kurulup sağlamaştırılmasında her ülkenin sanayi devrimi bir işlev gördü. Elbette, çağdaş kadın hakları mücadelesi, Russell’in (1983-ç: 58), dolaylı olarak değindiği gibi, Fransız Devrimi’ne neden olan ve Fransız Devrimi’nin neden olduğu düşüncelerden doğmuştur. Kadın haklarının dönemsel savunucuları anlamında, ilk ve ikinci dalga feministleri (19. – 20. yy.) daha eşit ve daha temiz bir dünyayı kurmak temelinde ciddi mücadeleler verdiler. Askeri silahlanma ve savaşlar doğa tahribini arttırdıkça, feministlerin mücadelecili ritmini daha da hızlandırdı. Olay neydi? Mellor’a göre olay, “cinsiyet temelinde bölünmüş bir toplumun yol açtığı zararları onarma olayı değil, erkeklerin yarattığı iktisadi, politik, askeri ve cinsel egemenlik yapılarını alaşağı etme olayıdır.”

Bu arada, A. İlhan’ın işaret ettiği gibi, feminizmi ‘kadın maçoluğu’ ile karıştırmamak gerekir. Hatta erkek düşmanlığını asla çağrıştırmayacak ve yalın bir feminizm tanımı yapılacaksa B. Hooks’a (2002-ç: 1) kulak kabartılmalıdır: “Feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir harekettir.” Bu hareket, kadının da, “kü-yerelleşme” (g-lokalleşme) içinde şekillenen çağdaş rolüne uygun olarak tıpkı erkek gibi mal ve hizmetler ürettiğinde ‘mal’ sayılmaktan –son tahlilde şiddet ve ayrımcılıktan- kurtulmasıyla ilgilidir.

Konuya tekrar dönülecek olunursa; iktisattan çok feminizmden doğduğu savunulan Fİ, toplumsal cinsiyet eşitliğini/eşitsizliğini iktisat cephesinden yaklaşan bir bireşim (sentez) sosyal bilim disiplini. Bu disiplin, iktisadi yaşamda kadını değil, kadın bakış açısını da kapsamak ve böylece erkek kadar kadının da görünürlüğüne, farkındalığına ve temsiliyetine dayalı olmak üzere iktisadi incelemeyi amaçlar. İktisat biliminin; kavram, tanım, model ve yöntem bazında kadın-erkek eşitsizliğine yol açan ya da bu eşitsizliği çağrıştıran ve meşrulaştıran tüm ayrımcı unsurlarını ortaya çıkarıp sorgulamak Fİ’nin işidir.

Fİ, salt kadınlara ait, erkekleri içermeyen bir dişil (feminen) iktisat oluşturma iddiası ve çabasında değildir. O, salt egemen iktisat anlayışlarının cinsiyetçi (eril) unsurlar taşıdığı iddiasıyla, iktisadın bu ve benzeri ayırımı unsurlardan arındırılmasını savunur (Strober, 1994'ten aktaran Serdaroęlu, 1997: 70). Zaten eril egemen toplum anlayışını yadırgayan ve geleneksel (yerleşik, anaakım) iktisadı tek cinsiyetçi yapısını eleştiren bir disiplin, dişil egemen şeklinde bir başka eşişsiz toplum yapısını savunma hatasına dūřemez. O nedenle, Fİ'nin erkekleri dışlayan kadın egemenliğini kurmaya yönelik bir ũtopyası olamaz.

Fİ yaklaşımı, bilimin feminist eleştirisi ile gelişti. Ŭcret ayrımı, meslek sınıflaması, iktisadi kalkınmada kadının rolü, kadının ũcretli ve ũcretsiz işinin önemi gibi kadınları ilgilendiren özel konularda hem erkek hem de kadın iktisatçıların yaptığı bilimsel araştırmalar yayımlandığı için bu yaklaşım gelişme kaydetti. Ayrıca, bazı iktisatçıları, son zamanlarda, feminist kuramdan iktisadi kurama iřin iç yüzünü kavramayı sağlayan projeler ve de anaakım iktisadi dūřünce ve uygulamaya eleştiri getiren araştırmalar içine girmeselerdi bu gelişme sözkonusu olamayacaktı (Strober, 1994'den aktaran Reiter, 1995).

Brown (1998), iktisatçıların ilgi alanına neden cinsiyet farkındalığının konusunun girdiğini, kadının emek piyasasında maruz kaldığı ũcret eşişsizlikleri özelinde açıklamaya çalıştığı makalesinde, emek piyasası çıktıları üzerinde cinsiyet, ırk, etnisite, fiziksel yetenek, yararlılık, vb. etmenlerin etkili olduğunu ve bunların cinsiyet farkındalığına yönelik olduğunu belirtir. Ayrıca, Fİ'nin temel hedefleri arasında kadını görünür yapmak, cinsiyet eşişsizliklerini anlamak, cinsiyet kimlikleri üzerine önyargıları (onlarla ilgili kuram ve yöntemleri) değiştirmek, vb. olduğunu sıralar.

2. FEMİNİST İKTİSADIN ÇIKIŞ VE GELİŐME NOKTASI: KÜ-YERELLEŞME (G-LOKALLEŞME)

Feminizmi iktisadileştiren ya da iktisadı feministleştiren gelişmeleri, kadının, büyük ölçüde 'trajik' küresel konumundan çıkarmak olasıdır: Örneęin, 2000'li yılların başında, -kabaca-, az gelişmiş ũlkelerde (AGÜ) günde 1 dolardan daha aza yaşayan 1.3 milyar insanın 2/3'ü kadındır; küresel ũretim 1/2'sinden fazlası kadınlar tarafından gerçekeştirilmesine rağmen, küresel gelirden kadınların aldığı pay sadece % 10'dur; kadınlar, dünya mal varlığının sadece % 1'ine sahiptirler; işsiz kadın nüfusu işsiz erkek nüfusunun 1.5 katıdır; 15 yař üzeri kadın nüfusun iř gücüne katılım oranı AB ũlkelerinde neredeyse % 50'ye yakın iken, Türkiye'de 1/4'tür³; tüm dünyada, kadınlar erkeklere göre % 20-%50 arasında daha az maař ve ũcret almakta⁴ ve özellikle AGÜ'de fahişeliğe başlama yaşı dūřmektedir.

Fİ'nin çıkış noktalarından biri süreç içerisinde "ev ekonomisi"nin ve onu oluşturan birimlerin, yani aile, kadın ve çocukların iktisadi tartışmalarının dışına atılmış olmasıdır. Kadın tarafından gerçekeştirilen hane-içi katma değerin doğru ve hakça hesaplanmaması, yoksulluğun cinsiyete-bağlı olarak dūřünülmemesi, vb. bu yöndeki gözlemleri doğrulamaktadır. İktisat disiplinine "cinsiyet-farkındalık" getirme ve bu konudaki yöntembilimsel tartışmaları genelde iktisatçıları ya bilimsel bulunmamakta ya da "ikincil" kabul edilmektedir. Örneęin; neoklasik İktisat "işbölümünde uzmanlaşmayı ve akılcılığı" temel varsayım olarak kabul ederek, kadının hane içi ve dışı çalışması durumunda bunun akılcı olmayacağını kabullenmekte; yani, kadına salt analık

³ Oysa varılmak istenen oran, AB Lizbon Stratejisine göre, 2010 yılı itibariyle % 60'dır.

⁴ Bu oran Türkiye'de % 60'dır.

ve ev hanımlığı görevini biçmektedir ve bu şekilde ayrımcılığı desteklemektedir (Özar,2004; Voyvoda, 2003).

Feminist küreselleşmenin bir dizi belirtisi var. Bunlardan biri, dünyanın her yerinde kadınların çalışmak istemesi ve işyerlerinin gittikçe kadınsallaşması, diğeri de kadınların eşit ücret, eşit istihdam, sendikalı örgütlenme, vb. taleplerinin ve bu talepleri karşılayacak yasaların gittikçe uluslararasılaşması sayılabilir. Süreci yavaş olsa da, kadınların çalışmasının önündeki muhafazakâr cephe zayıflamakta; yapay engeller ve sınırlar kalkmaktadır.

Kabeer (2004), yoksul (Bangladeş gibi) ülkelerde ihracat sektöründe çalışan kadınların çıkarlarına hizmet eden uluslararası ticaret anlaşmaları yoluyla küresel emek standartlarını kuvvetlendirecek “sosyal şart” üzerinde durmaktadır. Bu tür ülkelerde açıktır ki, kadınlar daha iyi koşullarda çalışmak isterler; ancak, halen ne sosyal güvenlik ağına ne de gayri resmi ekonomide seçenek işler konusunda bilgiye sahiptirler.

3. NEOKLASİK VE MARKSİST KESİMLERİN Fİ GÖRÜŞLERİ

Fİ, 1960’larda disiplini oluşturan iki başat paradigmanın, geleneksel-neoklasik (ortodoksi) ve geleneksel-Marksist (heteredoksi) paradigmanın kadının toplumsal rolü ve cinsiyet açısından yeniden değerlendirilmesi ile ortaya çıkmıştır (Voyvoda, 2003; KSGM, 2000a; 2000b):

- *Aile ve toplum içerisinde cinsiyete bağlı işbölümü ve kadın emeğinin maruz kaldığı “eşitsizlik” her iki okulun temsilcileri tarafından “veri” alınmakta, “aile” tamamen “işbirliği” ve “diğerkâmlık” içerisinde işleyen bir birim olarak varsayılmaktadır.*
- *Tarihsel olarak neoklasik iktisat, “iktisadi” davranışlar için piyasa-dışı hiçbir çözümü kabul etmeyen evrensel bir birey (tüketici-firma) kuram sunar. Neoklasik modelin temelinde “tercihler doğrultusunda yapılan akılcı seçimler” varsayımı yatmaktadır ve bu varsayım, tarihsel ve kurumsal hiçbir kısıtı tanımamaktadır.*
- *Geleneksel Marksist görüşe göre “kadın” sorunu asıl sorun olan “sınıf” sorununun bir türevidir; hane içi ilişkilerin çözümlemesi de sınıflar arası ilişkilerin çözümlemesine dâhildir. Bu anlamda aynı sınıf içerisindeki kadın ve çocuklarla erkekler arasındaki farklar çoğu zaman geleneksel Marksist kuramın dışında kalmıştır. Bir ayağı zorunlu olarak Marksizme dayanan sınıfsal yaklaşıma göre, kapitalizm, ‘böl’ ve ‘yönet’ mantığıyla emek piyasasını, (yüksek ücretli ve iyi çalışma koşullarına sahip) birincil piyasa ve (tersine, düşük ücretli ve kötü çalışma koşullarına sahip) ikincil piyasa diye ikiye bölerek, işçilerin ve dolayısıyla işçi kadınların sınıfsal bilinçle birlikte çalışmalarını ve dayanışma içinde olmalarını engeller. Doğal olarak, kapitalizmin körüklediği, kadınların aleyhine seyreden toplumsal cinsiyet eşitsizliği bu ikincil piyasada oluşmaktadır.*
- *Marksist ‘yedek işgücü ordusu’ kuramına göre, kapitalizm, kadınların da içinde yer aldığı bu yedek işgücü ordusunu oluşturarak konjonktürel dalgalanmalar karşısında savrulup duran emek piyasasını denetimi altına alır. Kadınların bu ordu içindeki rolü ‘gizli’dir; çünkü kadınlar işten çıkarılsa bile ataerkil aile yapısından dolayı fazla tepkiye yol açmaz. Kuram, oldukça ucuz ve denetlenebilir olmasına karşın kapitalist emek piyasasının kadın emeğini neden öncelikle ve yeterince kullanmadığı sorusuna açıklık getirememektedir.*

4. Fİ'NİN MİHENKTAŞLARI

Feminizmin tek başına kadın sorunlarını çözmeye yetersiz kaldığı ortada olmalıdır ki, iktisat biliminin desteğini aramış ve Fİ ortaya çıkmıştır. Fİ, kadın bakış açısından yoksun anaakım iktisadi deşifre eden disiplinin adıdır. Avam ifadeyle, Fİ, ‘cini şişeden çıkarıcı’ disiplindir. Fİ yazını, kadına karşı şiddetle çok, özellikle cinsiyet ayrımcılığı ve/ya eşitsizliğini iktisadi kalkınma unsurları itibarıyla yapılan araştırma ve incelemelerle doludur.

Fİ yazını için ‘*mihenktaşı*’ niteliğindeki yazarlar, bu disiplinin başlangıç ya da eski yol haritasını çizmişlerdir. Fİ disiplinin öncülleri çeşitlidir. Bodkin (1999), akılcı karar alma mekanizmasında kadının rolünün ilk kez dolaylı ve doğrudan incelemesini A.Smith ve J.S.Mill gibi öncü Klasik iktisatçılara kadar götürür. Süreç, 1890’lar-1920’lerde “*eşit işe eşit ücret*” taleplerinin iktisadi alana taşındığı İngiltere’de devam etmiş ve kadın emeğinin ev içinden piyasaya çıkmasının gerekliliğinin vurgulandığı ABD’de temsilciler bulmuştur. İngiltere’de oy hakkı isteyen kadın seçmenlerin koşulsuz destekçisi olan (liberal) J.S.Mill, (Marxist R. Luxemburg ile farklı ideolojik kamplarda bulunsun da), kadının özgürleşmesini tüm insanlığın özgürleşmesine bağlayacak şaşırtıcı boyutta kanıtlar sunmuştur: Bir kere Mill, “*iki cins arasındaki ilişkilerde yasa adına bir cinsi diğerine bağımlı kılmanın kötü olduğunu ve insanlığın ilerlemesine karşın temel engellerden biri olduğunu belirtirim*” derken; ona göre, erkeğin kadının güneşi değil, onun eşi kimliğiyle bir gezegendir ve eğer tüm cisimler birbirlerini çekiyorlarsa, ikisinin ağırlık merkezi aynıdır.

Dünya Bankası (WB) gibi daha büyük küresel finans örgütleri düzeyinde de cinsiyet eşitsizliği mercek altına alınmaktadır. Cinsiyet eşitsizliğine sorununa odaklı örgüt büyükse, ilgi de o derecede büyük olmaktadır. Nitekim Fİ ile WB arasında tarihsel ilişki kuran Barker ve Kuiper’in (2006: 2) belirttikleri gibi, WB, cinsiyet eşitliğini sağlayacak üç parçadan oluşan bir strateji sunmaktadır: Kadın ve erkek için eşit haklar ve fırsatlar ortaya koyacak “*reformist kurumlar*”, daha fazla eşit kaynak ve katılım için teşvikleri kuvvetlendirecek “*hızlı iktisadi kalkınma*”, aşırı kaynak ve siyasal fikirlere bağlı süregelen eşitsizlikleri tamir etmek üzere alınacak “*etkin önlemler.*” Bir uluslararası kalkınma örgütü olan WB (2001), -bu strateji paketinin ayrıntılarını içeren bir raporundan da anlaşılmaktadır ki-, cinsiyet eşitsizliğini kalkınmanın önündeki en önemli engellerden biri olduğu gerçeğinden hareket ederek, hükümetleri bu eşitsizlikle mücadelede yalnız bırakmamakta ve onlara gerekli finansal cesareti aşılacaktır.

5. Fİ'NİN ÇAĞDAŞ ARAŞTIRMACILARI

Her bilimsel disiplinde olduğu gibi Fİ için de yeni yollar, yeni güzergâhlar, yeni bulvarlar açıldı. Ve bunlar, aşağıda örnekleri verildiği gibi, yeni düşünürlerini / yazarlarını yarattılar:

i-Toplumsal cinsiyet, iktisadi büyüme ve kalkınma arasındaki değişik etkileşim kanalları yoluyla eşitsizlik ve makro iktisadi sonuçlar şeklindeki iki ana grup arasındaki ilişkileri, Fİ’nin konusu yapan Berik, vd. (2009), eşitliğin salt fırsatlarda değil sonuçlarda da belirgin olduğunu kabul etmektedir.

ii-Dünyanın gelişen piyasaları da feminist iktisatçıların ilgi alanını oluşturmaktadır. İktisadi dönüşüm (liberal kapitalizme geçiş) yapan ülkelerde kadın emeğinin yeni durumunu Çin örneğinde anlatan Ding vd. (2009), çeşitli değişken tekniklerle bu değişimin kentsel kesimdeki evli kadınların istihdamı ve gelirleri üzerindeki etkisini tahlil etmişler. Aşamalı reform (1988-95) ve köktenci reform (1995-2002) dönemlerini esas alan tahlilden anlaşılıyor ki; kamu sektöründeki küçülme ile birlikte –özellikle düşük gelirli erkeklerle evli olan- kadın istihdam oranı sert bir düşüş göstermiş ve kadın istihdamındaki değişim yeniden yapılanan kentsel Çin’de büyük gelir eşitsizliğine sahne olmuştur.

iii- Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının istihdam alanında verimliliği arttırıp arttırmadığını, ABD özelindeki kanıtlarla ortaya koyan (Zacharias-Mahoney, 2009) ve eğitim ve istihdam alanındaki cinsiyet eşitsizliğinin iktisadi büyüme üzerindeki etkisini bir ülkeler paneli için araştıran (Klasen ve Lamanna, 2009) çalışmalar da bulunmaktadır.

iv- ‘Yoksulluğun kadınsallaş(tırıl)ması’ konusunda yayımlanan kitaplardan biri, Chant (2007) tarafından yazılan “*Toplumsal Cinsiyet, Nesil ve Yoksulluk: Afrika, Asya ve Latin Amerika’da Yoksulluğun Kadınsallaştırılması İncelemesi*”dir. Bu kitabın kritiğini yapan Ruwanpura’nın (2009) alıntılıdığı gibi, ‘yoksulluğun kadınsallaştırılması’, sıklıkla, toplumsal cinsiyet ve kalkınma alanında kullanılır ve erkekler karşısında kadınların daha büyük gelir yoksulluğunun etkisinde kaldığına işaret eder. Chant, burada, gelir ve diğer yoksulluk çeşitlerinin ne olduğunu ortaya koyarken, sorunu fark ettirmeyi, kadınsallaştırmayı ve/ya onların sürekli kadınsallaştırılmanın konusu yapmayı amaçlamıştır.

v- Fİ’nin bir disiplin olarak 1990-2000 yılları arasında parlamaya başladığı dönemin bir panoramasını çizen Ferber ve Nelson (2003), öncelikle, Fİ’nin standart iktisat disiplininden sadece kadına verdiği ciddi önem ve cinsiyet eşitsizliğine meydan okuması ile değil, aynı zamanda iktisadın bir erkekçe disiplin sayılmasına meydan okuması ile de ayrıldığını belirtmektedirler. Onlar, geçen süreçte şu temel gelişmeleri; örneğin; öncelikle, ABD ve Avrupa’da Fİ’nin manifestosu niteliğinde sayılan kitapların basıldığını, Fİ konulu üniversite yayınevi kategorilerinin ve dergilerinin çıkarıldığını, Fİ adlı bilimsel derneklerin kurulduğunu, Batılı üniversitelerin iktisat fakültelerinde kadın profesörlerin (% 3-8 arası) ve asistanların (% 20-35 arası) sayısal bir artış gösterdiğini⁵, SSCI dergilerde kritik feminist seslere yer veren makalelere itibar edilmeye başlandığını, vb. öne çıkarmışlardır.

⁵ Öte yandan, *Kadının Çevresi ve Gelişmesi Örgütü* (WEDO)’nun bir raporuna göre, 1990’lı yıllarda, IMF ve WB guvernörleri kurullarında içinde kadınların payı, ilkinde sadece % 2.2, ikincisinde ise % 5.5’te kalmıştır. 24 sandalyeli WB İcra Direktörleri Kurulu’nda ise hiçbir kadın yer almamıştır. Aynı dönemde Beyaz Saray İktisadi Danışmanlar Konseyi’nde 20 üyenin sadece ikisi kadındır. ILO’nun 1919-2006 yılları arasında genel müdürlüğünü yapmış 9 kişinin hepsi erkektir. ABD’de tartışmasız en güçlü politika yapıcısı olan Fed Başkanı hiçbir zaman bir kadın olmamıştır. Ayrıca, küresel mali-sermayenin mutlak merkezi sayılan New York Menkul Kıymetler Borsası’nın kurulduğu yıldan günümüze iki yüzyıllık (1817-2007) dönemde “başkan” olarak görev yapmış 65 kişi arasında hiç biri kadın değildir. Üstelik burası, demokrasinin en büyük kalesi olmakla övülen ABD’dir. Interpol, yüksek mahkemeler, vb. ekonomi-dışı kurumlarda da yapısal durum hemen hemen aynıdır. Kısacası, küresel ölçekte kadın daha iyi durumda değildir (Özkol, 2007; May, 2010).

SONUÇ: BULGULAR VE ÖNERMELER

Bulgular (B)

B1) Fİ disiplini, eril egemen neoklasik iktisada karşı bilimsel bir eleştiri niteliğindedir.

B2) Küresel planda feminizmi iktisadileştiren / iktisadı feministleştiren nice nesnel gerekçe bulunmaktadır. Buna bağlı olarak, kadın emeğinin ulusal gelir hesaplamalarına dâhil edilmesi gibi yapıcı düşüncelerin oluşumunda Fİ disiplinin etkisi göz ardı edilemez.

B3) Fİ yazını, Batı’da, kuramsal ve politik önermeler bazında neoklasik-ortodoksi ve Marksist-heterodoksi iktisatçıların araştırmaları sayesinde gittikçe zenginleşmektedir. Türkiye’de Fİ disiplini henüz emekleme aşamasındadır.

B4) Yoksulluğun kadınsallaşması, emek piyasasında ve istihdamda kadın emeğinin katılımı ile politik yaşamda kadın kotası gibi konular toplumsal cinsiyet eşitsizliğine çare olmaya çalışan Fİ disiplinin ‘kült’ ya da popüler konuları arasındadır.

Önermeler (Ö)

Ö1) Sürdürülebilir kadın hakları, erkeğin de dâhil olduğu gelişmiş insan haklarının güvencesidir. Bu güvencenin bilimsel bir ayağı Fİ’ye dayanmaktadır. Fİ, kadın politikaları yapımı ve hükümetlerce uygulanması konusunda ‘koçluk’ yapabilir.

Ö2) Şiddet ve ayrımcılığın etkisinin azaltılarak, bir an önce -belirsiz bir zaman dilimi anlamına gelen- “fi” tarihinde kalma bir şeymiş gibi algılanabilmesi için, “Fİ” disiplinin istihdamı ve siyaseti kadınsallaştırmak için ivedilikle “Fİ” araçlarına ihtiyaç var.

Ö3) Kadına karşı ayrımcılığa en iyi seçenek, kadını fark et(tir)mektir. Bunun bir yolu, neoklasik iktisat öğretiyeye ve onun beslediği neoliberal politikalara meydan okumaktan; kadını eşitlik ve adalet çizgisinde ekonominin her hücresine ve ücret pazarlıklarına dâhil etmekten geçmektedir. Eşitlik ve adaletten korkmamalıyız; bunlar yaşamı güçleştirmez, yaşamın iki tarafını (kadın ve erkekleri) güçlendirir!

Ö4) Emek piyasasında, nüfus dağılımına göre, kadın da eşit / hakça bir düzeyde yer almalıdır. Aksi halde, erkeklerin lehine oluşturulmuş emek piyasası piramidi, kadınların altında kalacağı bir deprem duvarına dönüşür. Kadın emeği piyasalaştırılacaksa, vahşi kapitalizmin kollarına terk edilmemeli, yani sömürülmemelidir.

KAYNAKÇA

Barker, Drucilla K. and Edith Kuiper (2003), “Introduction: Sketching the Contours of a Feminist Philosophy of Economics”, in *Toward a Feminist Philosophy of Economics*, D.K. Barker and E.Kuiper (ed.), NY: Routledge, 1-17.

Berik, G., Y. Rodgers and S. Seguino (2009), “Feminist Economics of Inequality, Development, and Growth”, 15(3), *Feminist Economics*, July, Routledge-Taylor&Francis Group, 1-33.

Bodkin, Ronald G. (1999), “Women’s Agency in Classical Economic Thought: Adam Smith, Harriet Taylor Mill, and J. S. Mill”, *Feminist Economics*, 5(1), Routledge-Taylor&Francis Group, 45-60.

Brown, Cara L. (1998), “Sexual Orientation and Labor Economics”, *Feminist Economics*, 4(2), Routledge-Taylor&Francis Group, 89-95.

Ding, S., X.Dong and S. Li (2009), “Women’s Employment and Family Income Inequality During China’s Economic Transition”, *Feminist Economics*, 15(3), July, Routledge-Taylor&Francis Group, 163-90.

Ferber, Marianne A. and Julie A. Nelson (2003), “ Introduction: Beyond Economic Man, Ten Years Later” in *Feminist Economics Today: Beyond Economic Man*, Ed. M. A.Ferber and J. A. Nelson, University of Chicago Press, 1-24.

Hooks, Bell (2002-ç), *Feminizm Herkes İçindir*, Çev. E. Aydın, vd., İstanbul: Çitlembik Yayınları.

Kabeer, Naila (2004), “Globalization, Labor Standarts, and Women’s Rights: Dilemmas of Collective (In) Action In an Interdependent World”, *Feminist Economics*, 10(1), March, Routledge-Taylor&Francis Group, 3-35.

KSGM - Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2000a), *Çalışma Yaşamında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Bankacılık Sektöründe Örnek Olay İncelemesi*, (Proje Yön. S. Özdamar), Ocak.

KSGM (2000b), *Kadın İstihdamı İçin Yeni Perspektifler ve Kadın İşgücüne Muhtemel Talep*, (Proje Yön. G. Günlük - Şenesen- E. Pulhan), Nisan.

Matsui, Kathy, Hiromi Suziki and Yoko Ushio (1999), “Women-omics: Buy the Female Economy”, Goldman Sachs: *Portfolio Strategy Report*, August 13.

Mellor, Mary (1992-ç), *Sınırları Yıkarak: Feminist, Yeşil Bir Sosyalizme Doğru*, Çev. O. Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Özar, Şemsa (2004), “Kadınlar ve İktisat Bilimi”, *Bianet-Bağımsız İletişim Ağı*, 27 Mart <http://bianet.org/bianet/bianet/31610-kadinlar-ve-iktisat-bilimi> (30.01.2010)

Özkol, Sedat (2007), *Dişil Yönetişim: İş-Çalışma-Hizmet Dünyasında Kadın Kalarak Başarılı Olmak*, İstanbul: Resital Yayınevi.

Purkayastha, Dipankar (1999), “Patriarchal Monopoly and Economic Development”, *Feminist Economics*, 5(2), Routledge-Taylor&Francis Group, 61-78.

Rowbotham, Shelia (1984-ç), “Kadın Hareketi ve Sosyalizm İçin Örgütlenme”, iç. *Feminizm, Sosyalizm ve Eylemde Birlik*, (der: Rowbotham-Segal-Wainwright), çev. E.Ç.Özgül, İstanbul: İletişim Yayınları, 33-184.

Russell, Bertrand (1983-ç), *Evlilik ve Ahlak*, Çev. V. Eranus, İstanbul: Say Yayıncılık.

Ruwanpura, Kanchana N. (2009), “Book Critique: Gender, Generation and Poverty: Exploring the ‘Feminisation of Poverty’ in Africa, Asia and Latin America”, 15(1), *Feminist Economics*, Routledge-Taylor&Francis Group, January, 158-63.

Serdaroğlu, Ufuk (1997), *Feminist İktisat'ın Bakışı (Postmodernist mi?)*, İstanbul: Sarmal yayınevi.

Serdaroğlu, Ufuk ve Nurcan Özkaplan (1998), “İktisat ve Toplumsal Cinsiyet (İktisatta Kadın Kimliği)”, iç. 20. *Yüzyıl İçinde Kadınlar ve Gelecek*, Ed. O. Çitçi, Ankara: TODAİE Yayını, 341-8.

Strober, Myra H. (1994), “Rethinking Economics Through a Feminist Lens”, *The American Economic Review*, Vol. 84/2, May, 143-7.

Voyvoda, Ebru (2003), “Ev Ekonomisi ve Feminist İktisat”, *Bağımsız Sosyal Bilimciler Derneği*, www. bagimsizsosyalbilimciler.org (30.1.2010)

World Bank Research Report (2001), *Engendering Development: Through Gender Equality in Rights, Resources, and Voice*, Washington: World Bank and Oxford University Press.

Zacharias, Ajit and Melissa Mahoney (2009), “Do Gender Disparities in Employment Increase Profitability? Evidence From The United States”, 15(3), *Feminist Economics*, July, Routledge-Taylor&Francis Group, 133-61.